

Derleme

BİR SAKATLIK NEDENİ OLARAK SAVAŞ, ÇATIŞMALAR VE ENGELLİ ÇOCUKLARIN HAKLARI: FİLİSTİN ÖRNEĞİ

WAR AND CONFLICTS AS A DISABILITY REASON AND THE RIGHTS OF DISABLED CHILDREN: PALESTINE AS AN EXAMPLE

Yaser Snoubar¹

Kasım Karataş²

ÖZET

Savaşlar ve çatışmalar insanın varlığına yöneltilmiş en yıkıcı eylemlerin başında gelmektedir. İnsanı ve onun yarattığı her türlü birikimi yok ederek büyük acılara yol açan savaşlar, insanlık tarihinin en eski olgularından biridir. Savaşlar ve çatışmalar insanlığı, gelişme kaynaklarından yoksun bırakarak toplumsal refahın gerçekleşmesini engellemektedir. Savaşlarda ölenlerin yanı sıra çok sayıda insan yaralanıp sakatlanmaktadır. Ölüm, yaralanma ve sakatlıklar bireyleri, yakın çevrelerini ve giderek bütün toplumu derinden sarsan sonuçlara yol açmaktadır. Aylar, yıllar süren tıbbi bakım, fiziksel, ruhsal ve toplumsal rehabilitasyon gereksinimi, yoğun çaba ve kaynak aktarımı gerektirmektedir.

Savaşlar, insan haklarına yönelmiş en kapsamlı saldırıdır. Yaşam hakkının ortadan kaldırıldığı bir ortamda, diğer hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması düşünülemez bile. Bu nedenlerle barış, temel bir insan hakkı olarak ortaya çıkmaktadır. Silahlı çatışma ve savaş ortamında kalan çocuklar ölüm, türlü travmalar, ihmal ve istismar, eğitimden yoksun kalma, ailesini veya aile üyelerinden birisini kaybetme, aç kalma, mülteci kamplarında yaşama, hastalanma, sakat kalma gibi sorunlarla

¹ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Görevlisi Dr. E-posta: yasersnober@hotmail.com

² Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi Prof.Dr.

karşılaşmaktadır. Bu çalışmada Ortadoğu bölgesinde ve özellikle Filistin’de, çatışmalardan etkilenen çocuklar, özellikle de sakatlanan çocukların durumu değerlendirilecektir. Bu değerlendirme insan hakları perspektifinden yapılacaktır. Temelde Çocuk Hakları Sözleşmesine ve diğer evrensel çocuk hakları belgelerine dayanarak çatışma ve savaş (özellikle de Ortadoğu savaşında) ortamlarında bulunan çocukların korunmasına dair düzenlemeler ışığında, savaş ve çatışma ortamlarında bulunan ve sakatlanan çocukların haklarına ilişkin durum değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Savaş ve çatışma, engelli çocuklar, çocuk hakları, sosyal hizmet.

ABSTRACT

Wars and conflicts are known to be the most destructive human actions threatening the very existence of the humans on earth. The wars that destroyed millions of people and everything on earth have inflicted great sufferings to humanity throughout history. Wars and conflicts threaten human wellbeing by devastating all kinds of economic and natural resources. Millions of people were killed, wounded and displaced from their homes because of war and conflicts. The huge level of devastation created by war leads to serious consequences that shake the foundation of the life of individuals, societies and their immediate surroundings. In order to rehabilitate victims of wars and conflicts continual physical, mental and social rehabilitation services and medical care are needed that may last for months and even years until the victims come to normal life.

Wars represent the most comprehensive attack on human rights. It is unthinkable to protect other kinds of rights and freedoms in an environment where the right to life is violated. Accordingly, peace and stability emerges as a fundamental human right. Children in armed conflict and wars zones are facing severe problems such as death, trauma, neglect and abuse, lack of access to education, loss of family or family members, starvation, living in bad conditioned refugee camps, illness, disability etc. In this study, children affected by conflicts, especially those injured as a result of protracted wars and conflicts in the Middle East region. Specifically the research will focus on the condition of disabled children as a result of wars and conflicts in Palestine. The assessment will be done from a human rights perspective. The research findings will be analyzed in the light of international regulations on the protection of children in

conflict and war zones (especially war in the Middle East) and also based on the UN Convention on the Rights of the Child and other universal child rights documents.

Key Words: War and conflict, children with disabilities, children's rights, social work.

ÇOCUKLARI RİSKLERDEN KORUMA MEKANİZMALARI

İnsan hakları, büyük bir ağ olan uluslararası anlaşmalar ve organları aracılığıyla korunmaktadır. İnsan hakları savunma araç ve mekanizmaları, ulusal ve uluslararası düzeylerde fazla olmasına rağmen, son yıllarda insan hakları korunmasını ortadan kaldırmak için birçok metodik girişimleri büyük bir endişe ile gözlemlenmektedir (Benedek ve Marangopoulos, 2004: 6). Savaş ve silahlı çatışma gibi kriz durumlarında var olan engelli çocuklar için özel bir risk teşkil ettiği kadar diğer çocukların sakatlanmasına çok büyük bir risk faktörü teşkil etmektedir. Toplum düzeyinde savaşın bıraktığı yıkımların sonucunda engelli çocukların gıda, sağlık, eğitim, rehabilitasyon vb. gibi hizmetlere erişmemeleridir. Dolayısıyla insan haklarını ve özellikle de çocuk haklarını ihlal eden savaş ve çatışma ortamlarında kalan çocuklar her türlü ihmale ve istismara maruz kalabilirler. Çocukları her türlü şiddete karşı korunmaları açısından önem taşıyan uluslararası insan hakları belgeleri şunlardır;

1. "Çocuk Haklarına dair Sözleşme, 1989
2. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol, 2000
3. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1965
4. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966
5. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol, 1966
6. Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İkinci İhtiyari Protokol, 1989
7. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966
8. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1979
9. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine İlişkin İhtiyari Protokol, 1999

10. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1984
11. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol, 2002
12. Engellilerin Haklarına dair Sözleşme, 2006 (imzaya açılma tarihi: 30 Mart 2007)
13. Engellilerin Haklarına dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol, 2006 (imzaya açılma tarihi 30 March 2007)
14. Zorla Kaybedilmeye karşı Herkesin Korunmasına dair Uluslararası Sözleşme, 2005 (imzaya açılma tarihi: Aralık 2006)
15. Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi; Mültecilerin Statüsüne ilişkin değişik 1967 Sözleşmesi
16. İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuş yoluyla İstismarının Önlenmesi Sözleşmesi (1949)
17. Ulus aşırı Örgütlü Suça karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi eki, İnsan Kaçakçılığı ve özellikle Kadın ve Çocukların Kaçırılmasının Önlenmesi, sonlandırılması ve cezalandırılması hakkında Protokol, 2000
18. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998 (Uluslararası Savaş Suçları Roma Sözleşmesi) Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Savaşta Sivillerin Korunması ile ilgili Cenevre sözleşmesi)
19. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 1977
20. (Uluslararası Silahlı Çatışmalardan Korunmayla ilgili 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol)
21. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 1977 (Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalardan Korunmayla ilgili 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol – Protokol II)
22. Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, 1980 (Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi)
23. Hague Convention on the Protection of Children and Co-operation in respect of Intercountry Adoption, 1993 (Çocukların Korunması ve Uluslararası Evlat Edinilmeleri Hususunda İşbirliğine Dair Sözleşme)

24. ILO Convention No. 29 on Forced Labour, 1930 (Zorla Çalıştırma Hakkında 29 Sayılı ÜÇÖ Sözleşmesi)
25. ILO Convention No. 138 Concerning Minimum Age for Admission to Employment, 1973 (138 sayılı Asgari Çalışma Yaşı Sözleşmesi)
26. ILO Convention No. 182 on Worst Forms of Child Labour, 1999 (182 Sayılı Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi)" (Parlamenteler Arası Birlik ve UNICEF, 2007: 78-79)

Tüm bu uluslararası çocuk koruma mekanizmalarına ek olarak 2004 yılında, Filistin Çocuk Yasası kabul edilmiş, Çocuk Hakları Sözleşmesiyle birleştirilerek fiziksel, cinsel ve psikolojik istismar ve ihmale karşı koruma hizmetleri sağlanır, yanı sıra yetim, ayrılmış ve kimsesiz çocuklara hizmetler sunulmaktadır. Bu yasa doğrultusunda çocuklar (Mitri, 2011, 72):

1. Kendi doğal ortamı içinde sosyal gözetim altında toplayabilir;
2. Çocuklar, meslek, eğitim, fiziksel veya sosyal eğitim kursları gibi belirli yükümlülüklerle bağlanır ve yetkili bir rehabilitasyon kurumuna gönderilebilirler.

İsrail işgal güçleri sürekli olarak sivilleri hedef almakta ve hastane, okul, camii, rehabilitasyon merkezleri gibi çocukların sığındıkları güvenli olması gereken bu yerlere yönelik saldırılar uluslararası hukuku ve sözleşmeleri ihlal ederek her geçen saldırıda artmakta ve savaştan dolayı sakatlanan Filistinli çocukların sayısı yükselmektedir. Çocuk haklarını ve engelli haklarını korumak amacıyla Birleşmiş Milletlerin sözleşmeleri ve diğer ulusal, bölgesel ve uluslararası sözleşmelerin var olmasına rağmen savaş ve çatışma ortamında kalan çocukların hayatını koruyacak ciddi herhangi bir müdahale görülmemektedir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (EHS) 11. Maddesi, çatışma, acil durum ve afet gibi hallerde engelli kişilerin korunmaları ve güvenlikleri için gerekli her tür önlemin alınması hususunda görevlilere çağrıda bulunarak konunun önemini özellikle vurgulamıştır (UNICEF, 2013). Fakat engelli çocukların korunmasına hazırlanan rehabilitasyon merkezleri savaş ve çatışma sırasında saldırılarının hedefi haline geldiği görülmektedir.

SAVAŞ VE ÇATIŞMA BÖLGESİNDEKİ REHABİLİTASYON MERKEZLERİN NİCELİĞİ VE NİTELİĞİ

Süregelen savaş ve çatışma ortamlarında yaşamını sürdüren çocuklar birçok sorun ve hak ihlaline maruz kalmaktadır. Bu ortamların koşulları nedeniyle çocuklar patlama, saldırı, işkence, tecavüz ve istismarlar sonucunda sakatlanabilmekte ve çeşitli rehabilitasyon ve psikososyal programlara ihtiyaç duymaktadırlar. Fakat savaş ve çatışmaların devamlılığı, hem çocukların sakatlık oranını etkilemiş hem de var olan rehabilitasyon merkezlerine yönelik saldırıların sonucunda engellilere yönelik hizmetlerde nicel ve nitel düzeyde sorun yaratmıştır.

Savaş ve çatışmalar, çocukları dört yönden etkilemektedir. İlk olarak, çatışmaya dayalı yerinden olma ve ona bağlı sağlıksız yaşam koşulları, bulaşıcı hastalıklar ve çocuk ölümleri ve yaralanmaları artması, kirli içme suyu, kalabalık kamplar ve yerleşim yerleri ve yetersiz beslenme artması. Bu istenmeyen yaşam koşulları nihayetinde çocuk ölümlerini ve morbiditeyi artması. İkincisi, çatışma zamanlarında çocukların gıda güvensizliği ve kötü beslenme riski daha yüksektir. Özellikle gıda güvensizliği, yerinden olmuş kişilerin yeniden yerleşimi ile daha da yetersiz beslenme oranlarına yol açarak artmaktadır. Malnutrisyon daha sonra yüksek mortalite oranları, büyüme geriliği. Üçüncüsü, çocuklar, özellikle de kızlar, çatışma sırasında cinsel şiddet riskine maruz kalmaktadırlar. Cinsel şiddet yaşayan kızlar ve kadınlar genelde cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, gebelik ve psikolojik travma sonucu ciddi sağlık sorunlarla karşılaşabilirler. Dördüncüsü, çatışma özellikle çocuk askerlerde uzun süreli fiziksel ve psikolojik sakatlığa yol açmaktadır (Tamashiro, 2010). Savaş ve çatışma koşullarından dolayı kadın ve çocuklara sağlık hizmetlerinin sağlanması oldukça zordur. Doğum kontrol ve takip gibi temel sağlık hizmetlerinin bulunmaması kürtaj, düşük doğum ağırlığı, çocuğunu emzirmek için süt üretme kabiliyeti kaybı, hastalığın yayılması ve ölüm sayısının artırılmasına neden olabilmektedir (Gasseer ve diğerleri, 2004). Savaş ve çatışma ortamlarında çocukların şiddet olaylarına doğrudan veya dolaylı maruz kalmasının sonucunda psikolojik travmalar ve ağır yaralanmalardan geçici veya kalıcı sakatlık sorunları yaşamaktadır. Savaş ve çatışmalardan bulunan çocuklara sağlık hizmetleri gibi insanı yardımların ulaşmaması veya çocukların bu yardımlara erişimini engellemesi çocuk sakatlığına yol açmaktadır (Snoubar ve Duman, 2015; Snoubar ve Duman, 2016). Savaş koşullarının yol açtığı yoksulluk ve sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin eksikliği ve yetersizliğinden dolayı bu riskli ortamlarda çocuk sakatlığı çok

tehlikeli bir sorun olarak değerlendirilebilmektedir. Tıpi yardımların ulaşmaması veya hastaneleri yok edilmesi sonucunda çocuk sakatlığı daha da artmaktadır (Snoubar ve Hawal, 2015). Dolayısıyla çocuklara yönelik hizmetlerin sayısı ve niteliği büyük önem taşımaktadır.

Savaş ortamında sakatlanan çocukların sayısının arttığını ve var olan hizmetlerin nicel ve nitel açıdan yetersiz olduğunu kanıtlayan birçok örnekten söz edilebilmektedir. Örneğin faaliyet alanı Ortadoğu ile Kuzey Afrika olan İsviçre merkezli Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Gözlemevi (Euro-Mid) çocuk hakları ihlaline dair yaptığı açıklamada, "Gazze Şeridi'ndeki Gözlemevi Araştırma Ekipleri, İsrail saldırıları sonucu 3 bin Gazzeli çocuğun yaralandığını ve bunlardan bininin engelli olarak hayatlarına devam edeceğini tespit ettiğini" rapor etmiştir (<http://www.bik.gov.tr/bin-cocuk-hayatini-engelli-surdurecek-haberi-73989/>). Bunun yanı sıra İsrail saldırılarının hedefi haline gelen Gazze'nin BeytLahiya kentinde bir engelli merkezinde (<http://www.yenisafak.com.tr/dunya/hitler-gibi-666452>) kalan engellilerin bazıları bomba altında kalarak hayatını kaybetmiştir. İsrail işgalci güçlerinin 1987 Filistinlilere karşı kullandığı askeri politikalar arasında "kemikleri kırmak politikası" olmuştur. Bu politika çerçevesinde Filistin istatistik merkezi organına göre 1987-1997 yılları arasında yaklaşık 2525 kişi kalıcı sakat kalmıştır (PCHR, 2007). Bu tarihten önce bakmak gerekirse sürekli katliamların olduğunu ve istatistikler ile belgelenmemiş savaştan kaynaklanan binlerce çocuk sakatlığı örnekleri var olduğunu söylemek mümkündür.

İster Filistin'de ister diğer Ortadoğu bölgesindeki savaş ve çatışma alanı ülkelerde olsun engelli rehabilitasyon merkezlerine yönelik saldırıların sonucunda çocuk sakatlığı oranının daha çok arttığı ve hizmetlerin çok yetersiz kaldığını kolayca görülebilmektedir. Bu merkezlere yönelik saldırılar, temel engelli çocuk hakları ve özgürlüklerinin ihlali olup savaş ve çatışma durumlarında uluslararası çocukları koruma mekanizmalarının işlevsizliğini ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda yıllar önce başlayan ve hala devam eden Filistin İsrail arasındaki savaş ve çatışmaların büyük kurbanı Filistinli çocuklar olmuştur ve bu savaş ve çatışmanın Filistinli çocukların psiko-sosyal ve fiziksel sağlığı üzerindeki etkileri oldukça büyüktür. İsrail'in Filistin'e karşı açtığı savaşta uluslararası kanunlara göre yasaklanmış her türlü silah kullanmasının sonucunda binlerce çocuk ölmüş ve sakatlanmıştır. İsrail silahının hedefi haline gelen ve kobay olarak kullanılan Filistinli çocukların çoğu kalıcı olarak sakatlanmıştır. Savaşın çocuklar üzerindeki psiko-sosyal ve fiziksel etkisi oldukça

büyüktür ve yarattığı ortamın koşullarında yaşamalarından dolayı iyileşmelerinin imkânsız olduğunu söylemek mümkündür. İsrail savaşı nedeniyle sakatlanan Filistinli çocukların yaşadıkları ve tanık oldukları savaş olaylarının travmatik etkisi ardından yaşanan travma sonrası stres bozukluğundan iyileşmeleri zorlaşmış ve sosyal ve fiziksel çevrenin de yok edilmesiyle birlikte eve mahkum hale gelmişlerdir.

Savaş olayları nedeniyle sakatlanan çocukların organlarından birini ya da birçoğunu kaybetmeleriyle birlikte aile üyelerinden bazılarını kaybetmeleri, savaş olaylarının ortasında yaşamaya devam etmeleri ve hayatlarının risk altında olduğu bilmeleri, kesilen organları için acıları kesecek bir ilaç olmaması, evlerinin yok edilmesi ve yiyecek içecek bulunmamasının çocukların fiziksel yapısında ve psikolojisinde yıkıcı etkiler bıraktığı tartışılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla savaş ortamında bulunan çocukların korunması ve sakatlanan çocukların haklarının güvence altına alınması bağlamında Çocuk Hakları Sözleşmesinin ışığında bu çocukların fiziksel, psikososyal ve ahlaki gelişimlerini sağlayacak hizmetlerin ve müdahalelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

FİLİSTİN'DE SAVAŞ VE ÇATIŞMADAN DOLAYI SAKATLANAN ÇOCUKLAR VE SOSYAL HİZMETLER

Sakatlanan çocuklara gereken sosyal hizmetlerin sağlanabilmesinin birinci adımı onların sayısını bilmektir. İkincisi hizmetlerin nicel ve nitel açıdan yeterli olması, üçüncüsü çocuklara verilen hizmetlerin yararlı olabilmesi için güvenli bir ortamda sunulmasıdır. Fakat savaş sürekliliği ve maddi imkânların kısıtlılığı nedeniyle Filistin'deki sakatların sayısı tam olarak bilinmemektedir. PCHR (2007)'e göre 1997 yılından sonra Filistin'de sakatların sayısı ile ilgili resmi olarak her hangi bir sayım yapılmamıştır. 1997 yılında yapılan sayıma göre Filistin'de sakat sayısı 57701 ve nüfusun geneline göre %1.8 olduğunu göstermiştir. Fakat yapılan sayım çok dar bir tanıma dayandığı için sakatlık oranı düşük çıkmıştır. Kullanılan dar tanıma dayanarak 2002 ve 2003 yıllarında yapılan iki sayımda sakatlık oranı %2.5 yükselmiş ve kısmen görme sakatlığı bir örnek olarak bu dar tanıma eklenince bu oranın iki katına çıkmıştır. Sakatlık kapsamlı tanımının içindeki sakatlıklar kullanılan dar tanıma eklenirse Filistin'de sakatlık oranı % 10-12 olacaktır.

Savaşın sürekliliği nedeniyle fiziksel çevrenin yok edilmesi ile birlikte engellilerin sayısı artışı göstermiş ve onlara sunulan hizmetlerin niteliğini ve niceliği olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu gibi durum ve koşullarda devletin etkili bir hizmet sunması güçtür. Savaş ortamında sakatlanan çocuklara en fazla hizmet sunan ve etkili rol oynayan ulusal ve uluslararası Sivil Toplum Örgütleridir. Fakat sunulan hizmetlerin görünürlüğü ve ulaşılabilirliği tartışılmalıdır.

Engellilerin oldukça fazla sayıda olmasına karşın kapasitenin dar olmasına ve maddi açısından kriz yaşamasına rağmen Sivil Toplum Örgütleri engelli çocuklara hizmet sağlamakta çok önemli rol almıştır. Gazze’de sayısı 59 olan bu örgütler engelliler için rehabilitasyon hizmetleri, psikolojik danışma hizmetleri ve eğitim hizmetleri sağlamaktadır. Buna ek olarak zihinsel engelli ve davranışsal problemlerinin tedavisine ve bakımına dayalı Gazze Toplum Ruh Sağlığı programı tek kurum olarak çalışmaktadır. Fakat bu kurumların tek Gazze’ye odaklanması bir yerden bir yere zor taşınması çok sayıda engellinin bu kurumların hizmetlerinden yararlanmaktan mahrum kalmasına neden olmuştur (<http://www.startimes.com/f.aspx?t=5015825>). Uygun bir sosyal ve fiziksel çevreyi yok eden savaş, çocukların bir kısmının kalıcı olarak sakatlanmasına neden olduğu gibi yok ettiği rehabilitasyon merkezleri doğuştan engelli olan çocukların haklarını da ihlal etmiştir. Bunun yanında da savaşın yarattığı baskıcı ve stresli ortamda savaş nedeniyle sakatlanan ve doğuştan engelli olan çocukların ihmal ve istismara maruz kalması söz konusu olmuştur.

Savaş ve çatışma gibi kriz durumlarında engelli çocuklar yardımcı cihazlara ya da bakıcılara bağımlı durumda oldukları için kendilerine bakan kişileri savaş ve çatışmada kaybetmeleri sonucunda engelli çocukların fiziksel şiddete ya da cinsel, duygusal ve sözel istismara çok daha açık hale gelebildikleri görülmektedir. Bunların dışında, ailesel veya toplumsal inançlar da engelli çocukları “görünmez” kılabilir. Örneğin, zihinsel engelli bir çocuk, sağdan soldan yapılabilecek yakıştırmalar nedeniyle hiç dışarı çıkarılmadan hep evde tutulabilir. Ayrıca, erişilmesi güç binalar ya da olumsuz tutumlar nedeniyle engelli çocuklar örneğin sağlık hizmetleri ve gıda yardımları gibi aslında toplumun geneline yönelik olan destek hizmetlerinin kapsamı dışında kalabilirler. Bir başka olasılık da, belirli hizmetler tasarlanırken engelli çocukların unutulmasıdır (UNİCEF, 2013: 49).

Engelli çocukların ulaşılabilir bir fiziksel ve sosyal çevreye sahip olmadan eğitim, rehabilitasyon, sosyal yaşam, sağlık hizmetlerine ulaşma gibi pek çok konuda

kısıtlanacakları ve eve bağımlı hale gelebilecekleri (İçağasıoğlu Çoban, 2010: 152), açık bir şekilde görülmektedir.

Özetlemek gerekirse Filistin'de savaştan dolayı sakatlanan çocuklara sağlanan hizmetler yetersiz ve sınırlıdır ve sosyal ve kültürel yapılardan kaynaklanan engelli çocuk ihmal ve istismarı artış göstermiştir. Bu durumun nedenlerine bakıldığında şu şekilde özetlenebilir:

1. Savaş sürekliliği ve yarattığı koşullar (Kuşatma, Hizmet ve rehabilitasyon merkezlerine yönelik saldırılar, politikada sürekli yaşanan istikrarsızlık vs.),
2. Filistin yasalarındaki eksiklikler: çeşitli Filistinli mevzuat engelli bireyleri dikkate almasına rağmen bazı boşlukları mustarip kaldığını görülmektedir. Filistin Temel Kanunu veya anayasa taslağı engellilerin hayatın tüm alanlarına tam katılımı ve çeşitli hizmetlerin elde etmek için olanak sağlayan özel bir madde tahsis etmemiştir (PCHR, 2007: 23).
3. Engellilerin eğitimi alanında nitelikli uzman sayısında yetersizlik
4. Engelli çocuklara yönelik rehabilitasyon merkezleri çocukların gelişmeleri için gereken ilgi, eğitsel, tıbbi bakım ve psiko-sosyal ve fiziksel rehabilitasyon yetersizdir; bunun nedeni engelli çocukların rehabilitasyonu açısından uygun standartlar olmamasıdır, varsa bile ne uygulanmakta ne de izlenmektedir.
5. Engellilerin eğitimi için makine ve donanım eksikliği.

Bu bağlamda engelli çocuklara sağlanan hizmetler, çocukların korunmasına ayrılan bütçe olanakları, bu alanda çalışan uzmanların sayısı ve niteliği, var olan çocuk koruma politikası vs. engelli çocukların yaşam kalitesini olumlu ya da olumsuz etkilemektedir.

Filistinli engelli çocukların savaş ortamında yaşamalarından dolayı ailede yoksulluk, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmamaları, uygun fiziksel çevre ve konut olmamasından kaynaklanan ulaşım sıkıntısı ve dolayısıyla eğitimden yoksun kalması yaşam kalitesi olmadığını göstermektedir.

Bir ülkede çocukların hak ve özgürlüklerinin en üst düzeye çıkarılması için, çocuk politikasının evrensel standartlar göz önünde tutularak hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde hazırlanması gerekmektedir (Karataş, 2010: 51). Bunun yanında güçlü bir çocuk koruma politikasının varlığına işaret eden en önemli göstergelerden biri de bu alana ayrılan bütçe olanaklarıdır (Karataş, 2007: 12). Bu anlayışla bakıldığında,

yıllardan beri başlayan ve hala devam eden savaş ve çatışma ortamlarında kalan engelli çocukların korunmasına ayrılan bütçenin çok az ya da hiç olmaması, engelli çocukların yaşam kalitesinin yetersiz kalmasının temel nedenlerinin başında gelmektedir.

Savaş ortamında engelli çocukların daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşturulması ulusal ve uluslararası düzeyde tüm toplumların sorumluluğudur. Dolayısıyla engelli çocukların korunması, yaşamlarının sürdürülmesi, eğitim alması ve gelişmesi, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanması ve toplum içinde katılımını sağlayacak olanakların yaratması için bir çocuk politikasını çizmek veya yeniden yapılandırmak gerekmektedir.

SAVAŞTAN SAKATLANAN ÇOCUKLAR İLE HAK TEMELLİ SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

Savaş ve çatışmalardan dolayı sakatlanan çocuklara yönelik sosyal hizmet müdahalesi mikro, mezo ve makro düzeylerde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu müdahale ulusal, bölgesel ve uluslararası işbirliği içinde planlanması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır. Sosyal hizmet savaş ve çatışma ortamlarından dolayı sakatlanan çocukların haklarını koruyan uluslararası anlaşmalara dayanarak hak temelli bir çalışmayı gerçekleştirmektedir. Hak temelli yaklaşımın özünden hareketle sosyal hizmet uzmanları hak çerçevesinde savaştan sakatlanan çocuklara gereken her türlü hizmetlerin sağlanmasında büyük görev ve rolleri vardır.

Sakatlanan çocukların haklarını korunması ve gereksinimlerini karşılaması için çeşitli düzeylerde müdahale edilmesi bir sorumluluk kılmasıdır. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının görev ve rolleri arasında sakatlanan çocuklarla birey, grup ve toplum düzeylerinde her türlü koruyucu, önleyici ve tedavi edici müdahaleleri gerçekleştirmektir. Karataş (2002)'a göre, sosyal hizmet insan haklarının gerçekleştirilmesinde büyük görev üstelemektedir. Dolayısıyla savaştan sakatlanan çocukların haklardan yararlanması, sadece hak temelli sosyal hizmet programları ve müdahaleleriyle olanaklıdır. Bu müdahale en verimli şekli savaş bölgesine yönelik yardımların toplum düzeyinde gerçekleştirmesidir.

Uluslararası hukuki sözleşmelere dayanan uluslararası işbirliği ışığında toplumla çalışmada savaştan sakatlanan çocukların kendi fiziksel ve zihinsel yeteneklerini en

üst düzeye çıkarmak ve toplum hayatına katılımını sağlamak için aileler ve yerel örgütler ve topluluklar arasında ekip çalışmasını teşvik etmesi gerekmektedir (Betancourt ve diğerler, 2013). Sakatlanan bu çocukların rehabilitasyonu için uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içinde tedavi edici, destekleyici ve rehabilite edici programları geliştirmektedir. Bunun yanı sıra sakatlanan çocuklar çevreye uyum sağlamaları için gereken tüm fiziksel ve alt yapı tedbirleri projeler şeklinde geliştirilmesi ve uygulaması bir diğer hak temeli görevdir.

“Sosyal, ekonomik ve politik yapıların kısıtlayıcı ya da geliştirici özellikleri sosyal hizmet uygulamalarına da yansımaktadır. Ancak değişmemesi gereken tek şey, sosyal hizmetin insan onur ve haysiyeti korunarak sağlanması ilkesi olmalıdır” (Tufan ve diğerler, 2009). Dolayısıyla savaş ve çatışma ortamlarında kısıtlı olanaklar içinde sakatlanan çocuklara hizmet sunarken sağlanan hizmet bir hak olarak algılanması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Savaş ve çatışmalar, çocukların fiziksel, psikolojik, sosyal ve ahlaki gelişimleri üzerinde kısa veya uzun vadeli etkiler bırakmaktadır. Savaş ortamlarının koşulları dolayısıyla çocuklar dolaylı veya dolaysız bir şekilde riskler ve her türlü ihmale ve istismara maruz kalabilmektedir. Fakat var olan savaş koşulları ve süresi, bu gibi durumlarda çocukları koruyacak uluslararası mekanizmaların işlevselliği, çatışma bölgesinde sakatlanan çocuklara yönelik rehabilitasyon hizmetleri ve psiko-sosyal destek programları niceliği ve niteliği, güvenli bölgede bu programların yürütülmesi gibi faktörlerin savaştan kaynaklanan sakatlık oranında belirleyici bir rolü vardır.

Savaş ve çatışma koşullarının çocuk ve insan haklarını çok ağır bir şekilde ihlal etmiştir. Bu nedenlerle barış, temel bir insan hakkı olarak ortaya çıkmaktadır. Savaş, insan kaynaklarını yok eden buna karşılık yol açtığı sorunlar nedeniyle sosyal hizmete olan gereksinimi büyük ölçüde arttıran bir olgudur. Toplumun bütün kesimleri bu olgunun sonuçlarını ölüm, yaralanma, sakatlık, yoksulluk, işsizlik, göç v.b. gelişmelerle paylaşırken hiç kuşkusuz sosyal hizmetin geleneksel müracaatçı grupları (çocuklar, yaşlılar, kadınlar, özürülüler vb.) bu olgudan daha büyük boyutlarda etkilenirler. Bir meslek olarak sosyal hizmete ve onun işlevsellik kazandığı hizmet örgütlerine olan gereksinme nicelik ve nitelikçe artarken öte yandan toplumların bu alanlara ayırdıkları

kaynaklarda önemli ölçüde azalma yaşanır. Bu durum ciddi bir ikilemi yaratırken ortaya çıkan boşluk uluslararası dayanışma ile doldurulmaya çalışılır. Bu dayanışma işlevi Kızılhaç, Kızılay benzeri kuruluşlarca yerine getirilmeye çalışılsa da yeterliliği tartışmalıdır. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütlenmelerin bu konularda daha etkin roller üstlenmesi ve bu arada ulusal ve uluslararası nitelikteki sivil toplum kuruluşlarının da dayanışma ağı içinde rol üstlenmeleri kaçınılmazdır (Karataş, 2010). Bu dayanışma içinde öncelikle engelli çocuklara yönelik koruma politikalarının uygulanması, sağlık, psiko-sosyal ve fiziksel rehabilitasyon hizmetlerin yoğunlaştırılması ve savaş ortamında güvenli sayılan yerlerin ve rehabilitasyon merkezlerin saldırılardan korunması yer alarak çatışma tarafları arasında zorunluluk niteliğinde antlaşmalar yapılmalıdır. Dünyada sürekli savaş ve silahlı çatışma yaşayan Ortadoğu'nun en çatışmalı bölgelerinden biri olan Filistin'de savaş ve çatışma nedeniyle meydana gelen çocuk sakatlığı 60 yılı aşan bir olgudur. Filistin nüfusunun büyüklüğüne göre özel ihtiyaçları olan çocukların oranı sürekli artışı göstermektedir. Bunun nedeni Filistinlilere karşı İsrail işgal güçleri tarafından uygulanan keyfi eylemlerdir. Dolayısıyla uluslararası düzeyde acil ve ciddi bir müdahale gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Uluslararası toplumun, insani yardım ve kalkınma kuruluşlarının ve hizmet sunucuların, savaş ve silahlı çatışma mağduru olan çocuklara ve özellikle de sakat kalan çocuklara yönelik sağlık ve fiziksel rehabilitasyon, psikolojik destek, koruma, eğitim ve temel hizmetlerin sağlanması önemi konusunda duyarlı olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Basın İlan Kurumu (BİK,2014). <http://www.bik.gov.tr/bin-cocuk-hayatini-engelli-surdurecek-haberi-73989/> 15.09.2014 tarihinde alınmıştır.
- Benedek, W. & Marangopoulos, A. (2004). *Anti-Terrorist Measures and Human Rights*. Netherlands: MartinusNijhoff Publishers.
- Betancourt, T. S., Meyers-Ohki, M. S. E., Charrow, M. A. P., Tol, W. A. (2013). Interventions for children affected by war: an ecological perspective on psychosocial support and mental health care. *Harvard Review of Psychiatry*, 21(2): 70–91.
- Gasseer, N., Dresden, E., Keeney, G., Warren, N. (2004). Status of Women and Infant in Complex Humanitarian Emergencies. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 49; 7-13.

- İçağasioğlu Çoban, A. (2011). Engelli çocuklar ve hakları. Hakan Acar ve Arzu İçağasioğlu Çoban (Ed.), *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları* (s.145-155). Ankara: Maya Yayınevi.
- Karataş, K. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. Kasım Karataş (Ed.), *Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler* (s. 150-156). Ankara: SHU Derneği Yayını.
- Karataş, K. (2007). Türkiye'de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(2), 7-19.
- Karataş, K. (2010). *Savaş Ve Sosyal Hizmetler*. erişim tarihi, 14 Aralık 2013 <http://haber.ankaraninseesi.com/makaleler/savas-ve-sosyal-hizmetler.htm>.
- Karataş, K. (2010). Sosyal politika açısından Türkiye'de çocuklar. H. Acar ve A. İçağasioğlu Çoban (Ed.), *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları* (s, 51-66). Ankara: Maya Yayınevi.
- Mitri, A. (2011). *Mapping Child Protection Systems in Place for Palestinian Refugee Children in the Middle East* (Report). Beirut, Lebanon: Sida
- Palestinian Centre For Human Rights (PCHR) (2007). *The reality of the rights of disabled persons in the Gaza Strip*. Gazze Palestian: Palestinian Centre For Human Rights Publications
- Parlamenteler Arası Birlik ve UNICEF (2007). *Çocuklara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması*. Parlamenteler İçin El Kitabı. No 13.
- Snoubar, Y & Duman, N. (2015). Using Social Holistic Approach in Working with Children who are in the War Zone. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 231-237.
- Snoubar, Y., & Duman, N. (2016). Impact of Wars and Conflicts on Women and Children in Middle East: Health, Psychological, Educational and Social Crisis. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 6 (2), 72-76.
- Snoubar, Y., & Hawal, H. (2015). Young Communities and the Impact of Wars and Conflicts on the Healthy Growth of Young People: Middle East as a Model Study. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 129-136.
- STARTIMES. (2014). <http://www.startimes.com/f.aspx?t=5015825> 27.09.2014 tarihinde alınmıştır.
- Tamashiro, T. (2010). Impact of conflict on children's health and disability. (Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2011, The hidden crisis: Armed conflict and education).
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., & Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal bir hak olarak sosyal hizmet. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Antalya, 76-86.
- UNICEF (2013) Dünya Çocuklarının Durumu 2013: Engelli çocuklar, Türkiye.
- Yenişafak Gazetesi. (2014). <http://www.yenisafak.com.tr/dunya/hitler-gibi-666452> 14.09.2014. tarihinde alınmıştır.